

فهرست نسخه‌های خطی کتابخانه مجلس شورای اسلامی

جلد ۳۹

مجموعه اهدایی شیخ محمدکاظم معزی دزفولی

تألیف:

محسن صادقی

کتابخانه، موزه و مرکز اسناد مجلس شورای اسلامی

تهران - ۱۳۹۱

۳۵۷

سرشناسه: کتابخانه، موزه و مرکز اسناد مجلس شورای اسلامی.
عنوان و نام پدیدآور: فهرست نسخه‌های خطی کتابخانه مجلس شورای اسلامی، جلد ۳۹، (مجموعه اهدایی شیخ
محمدکاظم معزی دزفولی) / تألیف: محسن صادقی
مشخصات نشر: تهران: کتابخانه، موزه و مرکز اسناد مجلس شورای اسلامی، ۱۳۹۱
مشخصات ظاهری: ۲۹۰ص

شابک: 978-600-220-130-0

وضعیت فهرست‌نویسی: فیا

موضوع: کتابخانه، موزه و مرکز اسناد مجلس شورای اسلامی -- فهرست‌ها

موضوع: نسخه‌های خطی -- ایران -- تهران -- فهرست‌ها

موضوع: نسخه‌های خطی فارسی -- ایران -- تهران -- فهرست‌ها

موضوع: نسخه‌های خطی عربی -- ایران -- تهران -- فهرست‌ها

شناسه افزوده: حسینی اشکوری، سیدصادق، ۱۳۵۱

شناسه افزوده: کتابخانه، موزه و مرکز اسناد مجلس شورای اسلامی

رده‌بندی کنگره: ی ۱۳۰۰ / م۸ / ۶۶۲۱ Z

رده‌بندی دیویی: ۰۱۱/۳۱

شماره کتابشناسی ملی: ۷۸۰۵۸۵۱ م

فهرست نسخه‌های خطی کتابخانه مجلس شورای اسلامی

(ج ۳۹)

مجموعه اهدایی شیخ محمدکاظم معزی دزفولی

تألیف: محسن صادقی

صاحب‌آباد: فاطمه اوجار

شماره انتشار: ۳۵۷

ناظر چاپ: نیکو ایوبی زاده

چاپ اول: ۱۳۹۱

شمارگان: ۵۰۰

بها: ۱۰۰۰۰۰ ریال

تمامی حقوق چاپ و نشر این اثر در انحصار کتابخانه، موزه،
و مرکز اسناد مجلس شورای اسلامی است.

شابک: 978 - 600 - 220 - 130 - 0

انتشارات و توزیع:

مرکز پژوهش کتابخانه، موزه و مرکز اسناد مجلس شورای اسلامی
خیابان انقلاب، مابین خیابان ابوریحان و دانشگاه، ساختمان فروردین
طبقه ۷، واحد ۲۷ و ۲۸؛ تلفن: ۶۶۹۶۴۱۲۱

نشانی سایت اینترنتی: WWW.Majlislib.com (org)

نشانی پست الکترونیکی: Pajoohehsh@Majlislib.com

به نام آنکه جان را فکرت آموخت

در آخرین مرحله از تلاش‌هایی که برای بخش خطی کتابخانه مجلس داشتیم، یعنی پس از بهبود وضعیت داخل مخزن خطی و عوض کردن قفسه‌ها و تمیز کردن کف و دیواره‌ها، و همین‌طور اسکن تمامی نسخ، نیز صحافی بسیاری از آنها و مهم‌تر از همه فهرست کردن نسخ باقی مانده که این مجلد هم یکی از همانهاست، از جناب آقای دکتر لاریجانی درخواست کردم اجازه دهد تصاویر تمامی نسخ خطی را به طور یکجا به چندین مرکز پژوهشی کشور بدهیم. دلیل این درخواست این بود که هر کدام از اینها، برای گرفتن تصاویر، وقت و انرژی خود را تلف کرده و این امکان هم وجود دارد که بعدها نتوانند به آنچه می‌خواهند، به آسانی دسترسی داشته باشند. بعلاوه، نفس این که تصاویر کامل نزد آنها باشد، این امکان را به محققان آنها می‌دهد تا با بازیابی تصاویر، آنچه را می‌خواهند استفاده کنند. و دهها فایده دیگر. جناب آقای لاریجانی که در طول این مدت (از شهریور ۸۷ تا اردیبهشت ۹۱) همواره به درخواست‌های بنده برای کتابخانه پاسخ مثبت دادند، و الحق در مقام یک مدیر، همراهی کامل داشتند، با این درخواست موافقت کرده و فرمودند که اقدام کنید. به دنبال آن، بنده از چندین مرکز پژوهشی خواستم در صورتی که خواستار این تصاویر هستند، درخواستی همراه با ارسال یا هارد به کتابخانه بفرستند. اکنون که این مجلد چاپ می‌شود، بحمدالله از این مرحله نیز گذشتیم و تصاویر برای چندین مرکز ارسال شده است. این علاوه بر آن است که طی دو سال گذشته، تصاویر روی سایت کتابخانه بوده و هر کسی بدون پرداخت هزینه می‌توانست آنها را بردارد. در این زمینه برای این که بتوانیم دسترسی را در هر حال ممکن کنیم، نه تنها تصاویر نسخه را روی رسان گذاشتیم، بلکه آذرسا را نیز با تلاش شرکت آذرخش فعال کردیم که علاوه بر خطی‌ها، سنگی‌ها را نیز روی خط گذاشته است. در کنار اینها، تصاویر در اختیار کنسرسیوم محتوای ملی هم گذاشته شد که آنها نیز سایتی را به عنوان کتابخانه دیجیتال مجلس شورای اسلامی دایر کرده‌اند. در داخل کتابخانه نیز برنامه‌ای برای دسترسی بهتر به آثار اسکن شده اعم از سنگی و خطی تدارک دیدیم که در بخش کاوش کتابخانه راه‌اندازی شده است. همه این تلاش‌ها برای آن بود تا امکان دسترسی به تصاویر نسخ خطی آسان‌تر شود و بحمدالله چنین شده است. اما آیا دیگر کتابخانه‌ها که برخی از آنها سرمایه خطی‌شان به مراتب از کتابخانه مجلس بیشتر

است، در این زمینه با محققان همراهی خواهند کرد؟ متأسفانه، نشانه‌های خوبی در این زمینه تا این لحظه به چشم نیامده است، هرچند امیدواریم گشایش بیشتری به دست آید. اکنون پس از نزدیک به چهار سال تجربه در کتابخانه مجلس، و با شناختی که از وضعیت مطالعه و کتاب دارم، برآنم که اگر قرار باشد همتی در حوزه علم و پژوهش در ارتباط با کتاب صورت گیرد، هیچ راهی جز توسعه کتابخانه دیجیتال نخواهد بود، البته نه با کیفیت ساده و تصویری، بلکه با گذاشتن متن‌های مهم، ایجاد تمرکز در جستجو، و فراهم کردن زمینه‌های فنی برای سرعت بالا در جستجو. طبیعی است که باید کتابها و متون انتخاب شده، به‌طور کامل و دقیق در وب قرارگیرد و بعلاوه با تبدیل دانش غیرکتابی اعم از شفاهی یا صورت‌های دیگر به دانش دیجیتال، هرچه سریعتر زمینه توسعه دانسته‌های مورد نیاز در پژوهش فراهم گردد. بگذریم فعالیت‌های خوبی در این زمینه انجام شده و مسلماً در آینده نزدیک در این باره شاهد فعالیت‌های بیشتری خواهیم بود.

از دوست عزیز و دانشمند محترم، جناب آقای محسن صادقی -زید عزّه العالی- که همت کرده مانند شمار دیگری از دوستان رنج آمدن از قم به کتابخانه مجلس را تحمل کرد و این مجلد از فهرست نسخ خطی را آماده کردید سپاسگزاری می‌کنم. در همه این آثار، تلاش مدیر بخش خطی ما جناب آقای یکه زارع مدیر بخش پژوهش جناب آقای ایمانی و تلاش دیگر کارمندان دو بخش یاد شده هویدا است. از همه آنها سپاسگزارم.

رسول جعفریان

رئیس کتابخانه، موزه و مرکز اسناد

مجلس شورای اسلامی

مقدمه

خاندان معزی

هجرت قاضی معزالدین - دانشمند بنام سده یازدهم - از اصفهان به دزفول، تحوّل آفرید که آثار آن، هم امروز بعد از گذشت سیصد سال، مشهور و محسوس است. آن بزرگ با خلوص نیت، دارالعلم اصفهان را به قصد شهری رها کرد که از جهت علمی، اهمیت چندانی نداشت. اما او ماند و گام‌های استوار در راهی ناهموار نهاد که در سال‌های بعد، دزفول به عنوان «دارالعلم» شناخته شد، شهری که از آن بزرگانی شناخته شده همچون شیخ اسدالله دزفولی صاحب مقابس الانوار و شیخ مرتضی انصاری و ده‌ها بزرگ نام آشنا و ناشناخته دیگر برخاستند به گونه‌ای که مرحوم آیه الله شیخ محمد علی معزی، بحق آن را «زاویه فحول» نام نهاد.

در میان نوادگان قاضی معزالدین، دو برادر فقیه و فقیه‌پرور، برآمد: شیخ اسدالله که به کاظمین هجرت کرد و شیخ محسن که در دزفول باقی ماند. هر یک لوای علم و فقاہت را در دیار خود برافراشتند، و خاندانی دانش‌پرور بر جای نهادند که برکات آن شجره طیبه تا سده‌های بعد نورافشانی می‌کرد. خاندان شیخ اسدالله - که به نام‌های اسدی، اسداللهی، آل اسدالله شناخته می‌شدند - در کاظمین و نجف عاصمه علم و فقاہت بودند. بدین روی، شهرت، بیشتر یافتند. اما خاندان شیخ محسن - که به نام جدشان به معزی شناخته شدند - در گوشه انزوای دزفول، شکوه فقاہت را با زعامت و خدمات مختلف دینی و اجتماعی به مردم، همراه کردند. و بسا باقیات صالحات علمی و عملی که از هر دو خاندان بر جای ماند...^۱

خاندان پربرکت معزی دزفولی در طول سبصد سال آثار و برکات گرانقدری از خود بر جای گذاشتند. حجة الاسلام علی راجی در کتاب علما و روحانیت دزفول (ج ۲، صص ۶۶۴-۷۸۱) به شرح احوال و آثار چهل تن از بزرگان این خاندان پرداخته است. در این مجال فرصت پرداختن به شرح حال همه آنها نیست و ما در این جا تنها به شرح حال و آثار مختصر دو تن از بزرگان این خاندان می‌پردازیم:

۱. شیخ محمد طاهر معزی

فرزند شیخ محسن معزی است (۱۲۳۰-۱۳۱۵ ق). در نجف در محضر شیخ محمد حسن نجفی صاحب جواهر شاگردی کرد و چندی در اصفهان در درس سید محمدباقر شفتی و حاج محمد ابراهیم کلباسی حضور یافت و پس از تکمیل تحصیل به دزفول مراجعت کرد. بر کل خوزستان مرجعیت نام یافت و آثار علمی از خود بر جای گذاشت که بخشی از آنها در همین مجموعه به یادگار مانده است. صاحب المآثر والآثار درباره ایشان می‌نویسد:

شیخ محمد طاهر دزفولی، متفقهی است اصولی، در ایالت خوزستان ریاستی عامه و شهرتی تامه دارد. صیت فقاہت و فضیلت زهد و تقوا و ورع و قدس وی تا به همه جای رسیده است، و از ایران به سایر بلاد اسلام کشیده^۱

۲. شیخ محمد رضا معزی

برادرزاده و داماد شیخ محمد طاهر (۱۲۷۳-۱۳۵۲ ق)، پس از وفات شیخ محمد طاهر مرجعیت و زعامت حوزه علمیه دزفول به ایشان واگذار می‌شود. ایشان علاوه بر اداره حوزه علمیه به عمران و آبادی منطقه هم همت گماشت. از ایشان آثار علمی بسیاری باقی مانده است که تعدادی از آنها در همین مجموعه به یادگار مانده است.^۲

۱. المآثر والآثار، ج ۱، صص ۲۰۴-۲۰۵.

۲. برای اطلاع از شرح حال و آثار خاندان بزرگ معزی به کتاب معزی نامه (مروری بر زندگی و اندیشه‌های خاندان معزی دزفولی) که به مناسبت چهلمین سال درگذشت آیه الله شیخ محمد علی معزی در سال ۱۳۹۰ به کوشش و ویرایش عبدالحسین ظالمی منتشر شد، مراجعه کنید.

چند نکته

الف) این مجموعه در اختیار بقیة السلف خاندان معزی، یعنی شیخ محمدکاظم معزی بوده که به وساطت حاج شیخ مرتضی معزی - از معمرین خاندان و مستشار سابق دیوان عالی کشور - و پیگیری‌های مرحوم آیت‌الله سید محمد نبوی و مرحوم استاد سید علی کمالی دزفولی در سال ۱۳۷۲ به کتابخانه مجلس شورای اسلامی اهدا شده است.

ب) بسیاری از آثار خاندان بزرگ معزی در این مجموعه وجود دارد که برخی از آنها تا کنون چاپ نشده‌اند. بعضی از این آثار به شرح زیراند:

۱. تحفة الاختیار، رساله عملیه شیخ محمدطاهر معزی دزفولی (ش ۲۸).

۲. تقریرات اصول فقه از شیخ محمد رضا معزی (ش ۱۰۷).

۳. مفتاح الفلاح، رساله عملیه شیخ محمدرضا معزی (ش ۱۵۹).

۴. فیض الواهب و فوز الراغب، شرح مکاسب شیخ انصاری از شیخ محمدرضا معزی (ش ۱۶۶ و ۱۷۳).

۵. هدایة العباد الی الحق والرشاد، رساله عملیه شیخ محسن معزی دزفولی (ش ۱۷۴).

۶. تراجم علما از شیخ محمدکاظم معزی (ش ۱۷۸). - - -

۷. جهد المقل فی اجوبة المسائل از شیخ محمد رضا معزی، ۳ جلد، جلد اول (ش ۲۹۱)، ج دوم (ش ۲۷۷)، ج سوم (ش ۱۸۸).

۸. شوارع الاحکام فی شرح شرائع الاسلام از شیخ محمدطاهر معزی دزفولی (ش ۱۸۹).

۹. فیض الباری فی شرح مکاسب الانصاری از شیخ محمدرضا معزی (ش ۱۹۷).

۱۰. مشارع الانام الی شرائع الاسلام از شیخ محمدطاهر معزی دزفولی (ش ۲۳۴).

۱۱. هدی المتقین فی احکام الدین، رساله عملیه شیخ محمدرضا معزی (ش ۲۵۱).

۱۲. کلمة التقوی، رساله عملیه شیخ محمدرضا معزی (ش ۳۵۱).

۱۳. الاجازات شامل صورت اجازات خاندان معزی (ش ۱۱۲).

ج) این مجموعه می‌تواند در تدوین تاریخ علم و عالمان خوزستان، بویژه دزفول در چند صد ساله اخیر کمک خوبی باشد؛ چرا که در بردارنده بسیاری از آثار عالمان آن دیار است.

د) بسیاری از نسخه‌های این مجموعه بدون آغاز و انجام است و بسیاری نیز ملغمه‌ای از

اوراق چندین کتاب است که یک جا صحافی شده‌اند. این امر فهرست نویسی را بسیار دشوار می‌ساخت، اما تا حد توان سعی کردیم با کمک دوستان و برنامه‌های رایانه‌ای بسیاری از آنها را شناسایی کنیم. اما چنان که مشاهده می‌کنید بسیاری نیز مبهم و مجهول مانده‌اند که با فرصت اندک و بضاعت مزجات ما شناسایی آنها ممکن نشد.

۵) مکمل این مجموعه، دو مجموعه دیگر است که فهرست آنها در معزی نامه (یادنامه خاندان معزی) منتشر شده است:

۱. مجموعه‌ای که در اختیار شیخ محمد علی معزی بوده که به تدریج وقف آستان قدس رضوی شده و فهرست بخشی از آن در معزی نامه درج شده است.
۲. مجموعه‌ای که در مدرسه خاندان معزی در دزفول بوده و اکنون به رسم امانت در اختیار امام جمعه محترم دزفول حجة الاسلام سید محمد علی قاضی است.

تقدیر و تشکر

جناب حجة الاسلام جعفریان در سال‌های اخیر در کتابخانه مجلس بویژه در زمینه فهرست نویسی مخطوطات و دیجیتالی‌سازی آنها کاری کارستان کردند که باید الگوی دیگر کتابخانه‌های ایران و دیگر کشورها قرار گیرد تا دستنوشته‌های اسلامی بویژه شیعی از کنج عزلت کتابخانه‌ها درآید و به جامعه علمی عرضه شود.

در تدوین این فهرست، دوست دانشمند و کتابشناس، جناب عبدالحسین طالعی در شناسایی مؤلفان بعضی نسخه‌ها و فهرست تفصیلی دوره کتاب جهد المقل که در این مجموعه آمده کمک شایانی کردند. دوست همیار و همکارم جناب عباسعلی مردی قشلاقی نیز در فهرست نویسی و کشف مجهولات بسیار کمک کردند. همچنین دوست فاضلم جناب اسماعیل گله داری یک دور فهرست را از نظر گذراندند و نکات سودمندی را مذكر شدند. در این جا از همه این عزیزان سپاسگزاری می‌کنم. أجرهم عندالله.

دوستان و عزیزان بخش خطی کتابخانه که در مدت فهرست‌نویسی زحمات ما را تحمل کردند، آقایان سهراب یکه زارع، علی قلعه خندابی، محمود نظری، محمدرضا طاهری، والی مرادی و بهروز ایمانی و همکارانشان در پژوهش و خانم سیمین صیدیه که قدردان همه ایشان هستیم.

استاد عبدالحسین حایری نیمی از این نسخه‌های این مجموعه را واریسی کرده و فهرستی دستی و نامگو برای آنها نوشته‌اند که در فهرست حاضر بسیار کار ساز بود. برای ایشان سلامت و طول عمر آرزو می‌کنم.

محسن صادقی

کتابخانه تخصصی امام رضا - علیه السلام

قم - اسفند ۱۳۹۰

www.ketab.ir